

Samenvatting

De bevordering van integere wetenschapsbeoefening

Een integere wetenschapsbeoefening is noodzakelijk voor de kwaliteit van het onderzoek, voor de waarde van de onderzoeksresultaten en daarmee voor de voortgang van de wetenschap.

De bevordering van wetenschappelijke integriteit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle onderzoekers, medewerkers, leidinggevenden en bestuurders van de universiteit. Als organisatie heeft de universiteit de taak te zorgen voor een omgeving waarin vrije wetenschapsbeoefening en wetenschappelijke integriteit samengaan. De ontwikkeling en implementatie van beleid voor wetenschappelijke integriteit is een van de doelstellingen in het Instellingsplan 2015-2020 van de Universiteit van Amsterdam.¹ In april 2015 heeft de Rector Magnificus een Werkgroep Wetenschappelijke Integriteit ingesteld, om het College van Bestuur te adviseren over beleid ter waarborging van de wetenschappelijke integriteit, met als uiteindelijk doel te komen tot een systematische implementatie van integriteitsbeleid.²

De werkgroep adviseert over implementatie van integriteitsbeleid voor de gehele universiteit, maar onderscheidt daarbij drie beleidsniveaus: (1) nationaal en internationaal beleid, (2) centraal universitair beleid, en (3) facultair en instituutbeleid. Universitair beleid moet aansluiten bij inter- en boven-universitaire afspraken en wetgeving, maar moet ook ruimte laten voor discipline-specifieke uitwerking in de faculteiten en onderzoeksinstituten van de universiteit, teneinde recht te kunnen doen aan de grote verschillen tussen verschillende disciplines in de onderzoekspraktijk.

Wetenschappelijke integriteit

De universiteit van onderschrijft de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de VSNU³ en de recentelijk herziene Europese pendant van ALLEA.⁴ In deze laatste worden *reliability*, *honesty*, *respect* en *accountability* genoemd als principes van integere wetenschaps-

beoefening. Onderzoekers moeten zijn: *betrouwbaar* in het garanderen van de kwaliteit van onderzoek (ontwerp, methode, analyse, middelen), *eerlijk* in het ontwikkelen, uitvoeren, beoordelen en rapporteren van onderzoek (transparant, rechtvaardig, volledig, onbevooroordeeld), *zorgvuldig* in de omgang met collega's, onderzoeksdeelnemers, andere objecten van onderzoek en de onderzoeksomgeving, en *verantwoordelijk* voor hun onderzoek van idee tot publicatie, voor de organisatie van het onderzoek en voor de opleiding en begeleiding van toekomstige onderzoekers.

Alle medewerkers van de Universiteit van Amsterdam zijn zich van hun bijzondere verantwoordelijkheden jegens de wetenschap en de samenleving bewust. De universiteit vertrouwt haar medewerkers en gaat er van uit dat zij in hun onderzoek en onderwijs integer willen handelen. Het is echter niet voor iedereen in alle omstandigheden helemaal duidelijk wat onder integere wetenschapsbeoefening kan worden verstaan. Over duidelijke schendingen van integriteit, zoals *fabricatie*, *falsificatie* en *plagiat*, bestaat geen twijfel. Maar tussen wel en niet integer handelen ligt een grijs gebied van omstrede onderzoekspraktijken, de zogenoemde *questionable research practices* (QRP).

Onderzoekspraktijken worden omstrede genoemd als ze mogelijkwjs (ook) gebruikt zouden kunnen worden om bewijs voor of tegen een bewering te vertekenen.⁵ QRP werken wetenschappelijk wangedrag in de hand. Bovendien kan veelvuldig gebruik van QRP op zichzelf ook als wangedrag aangemerkt worden. Het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) spreekt in dit verband van verwijtbare onzorgvuldigheid.⁶

De universiteit helpt haar medewerkers QRP zoveel mogelijk tegen te gaan, hetgeen echter niet ten koste mag gaan van hun academische vrijheid. Binnen de programma's van de universiteit zijn individuele medewerkers vrij in hun onderwijs en onderzoek, in hun keuze van onderwerpen en methoden van onderzoek, in hoe zij zich informeren, naar buiten treden en publiceren.⁷ Deze rechten gaan evenwel gepaard met de plicht om gemaakte keuzes te

verantwoorden en de wetenschap op integere wijze te beoefenen.

Richtlijnen voor integere wetenschapsbeoefening

De universiteit onderschrijft de VSNU- en ALLEA-codes voor wetenschappelijke integriteit. Echter, de in deze gedragscodes beschreven principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek gelden voor alle wetenschappelijke disciplines en zijn daardoor generiek en abstract. Om QRP tegen te gaan zijn duidelijke richtlijnen nodig, zo specifiek en concreet mogelijk. Een algemene gedragscode biedt de individuele onderzoeker te weinig houvast in zijn of haar onderzoekspraktijk. Grote verschillen tussen disciplines in de onderzoekspraktijk maken disciplinespecifieke uitwerking van algemene gedragsregels noodzakelijk.

In aanvulling op de algemeen geldende kernwaarden en principes, ligt bij faculteiten en onderzoeksinstituten de verantwoordelijkheid om de relevante (veelal internationale) disciplinespecifieke codes die op hun onderzoek van toepassing zijn te benoemen en hierbij aan te sluiten, dan wel waar nodig uit te werken in heldere, concrete richtlijnen. Een disciplinespecifieke uitwerking moet de onderzoeker faciliteren in het maken van de juiste afwegingen in zijn of haar onderzoek.

Integriteitsbeleid en gedragscodes moeten bekend zijn bij alle studenten en medewerkers van de universiteit. Om ervoor te zorgen dat beleid en gedragsregels gemakkelijk toegankelijk en vindbaar zijn zal de universiteit een centrale website inrichten met alle informatie inzake het universitaire integriteitsbeleid, met verwijzingen naar de algemene gedragscodes en naar de facultaire websites waarop alle disciplinespecifieke richtlijnen gepubliceerd worden.

Integriteitsbeleid en gedragsregels moeten ook actief bekend gemaakt worden. Bij studenten van de universiteit moeten de verschillende onderwerpen van integriteit zo vroeg mogelijk aan bod komen in het onderwijs van de bachelor- en masteropleidingen, onmiddellijk voorafgaand aan het moment waarop zij voor het eerst met die onderwerpen in aanraking komen. Voor promovendi moet een cursus

waarin alle onderwerpen van wetenschappelijke integriteit aan bod komen een onderdeel van de PhD-opleiding zijn. Ook bij alle overige onderzoekers van de universiteit moeten de geldende gedragsregels regelmatig onder de aandacht gebracht worden, bijvoorbeeld door in bijeenkomsten van onderzoeksgroepen gedragscodes en richtlijnen aan de orde te stellen en door dilemma's en voorbeelden van niet-integer gedrag met de leden van de onderzoeksgroepen te bespreken.

Een open onderzoekscultuur

Richtlijnen voor de onderzoekspraktijk moeten niet alleen specifiek en concreet, vindbaar en toegankelijk, en algemeen bekend zijn, ze moeten ook nageleefd worden. Echter, het inrichten van een systeem van handhaving en controle zou bureaucratisering in de hand werken, en tijd en geld vergen ten koste van het primaire onderzoeksproces. Een dergelijk systeem zou bovendien een sfeer van wantrouwen creëren, geheel in strijd met het vertrouwen dat de universiteit in haar medewerkers heeft. Controle lijkt ook niet nodig in een open onderzoekscultuur waar integere wetenschapsbeoefening vanzelfsprekend is. Eventuele controlemaatregelen zouden bovendien in verhouding moeten staan tot de omvang van het probleem. De werkgroep adviseert daarom om eerst empirisch onderzoek te doen naar de onderzoekscultuur binnen de universiteit, om meer inzicht te krijgen in de ernst, omvang en prevalentie van QRP en mogelijke bedreigingen van de wetenschappelijke integriteit. Dergelijk onderzoek zou periodiek kunnen worden herhaald, om inzicht te krijgen in de effecten van gevoerd beleid en om het eventueel bij te stellen.

De cultuur binnen de universiteit is een belangrijke pijler voor het waarborgen en bevorderen van integer wetenschappelijk onderzoek. Een goede, open onderzoekscultuur kan worden omschreven als een cultuur waarin onderzoekers met elkaar samenwerken, problemen en oplossingen bespreken en fouten durven toegeven. Onderzoeksleders hebben in de dagelijkse aansturing van individuele onderzoekers en onderzoeksgroepen een belangrijke rol in het creëren, bewaken en versterken van de

onderzoekscultuur. Onderzoeksleders kunnen daarbij geholpen worden als de universiteit in de loopbaanontwikkeling en beoordeling van leidinggevend systematisch aandacht besteedt aan hoe zij een open onderzoekscultuur kunnen bevorderen. Het houden van open werkbeprekingen, op regelmatige basis, waaraan alle medewerkers aan een onderzoekprogramma deelnemen en hun ideeën en vorderingen presenteren, draagt bij aan het bevorderen van samenwerking en draagvlak voor een open cultuur.

Mechanismen in het academisch systeem

Het grijze gebied van QRP kan worden *verkleind* door met concrete richtlijnen meer duidelijkheid te geven, het kan *minder toegankelijk* worden gemaakt door een open onderzoekscultuur te creëren, maar hiermee zijn de prikkels die niet-integer handelen belonen nog niet weggenomen. Het grijze gebied moet ook *minder aantrekkelijk* gemaakt worden. Het creëren van een open onderzoekscultuur waarin samenwerking centraal staat wordt bemoeilijkt door verschillende, elkaar versterkende mechanismen in het academisch systeem. Onderzoeksfinanciering en personeelsbeleid zijn twee van die mechanismen.

De onderzoeksfinanciering van de universiteit is voor een groot deel niet-structureel. Veel onderzoekers hebben daarom tijdelijke aanstellingen. Uitzicht op een vaste aanstelling en bevordering is afhankelijk van persoonlijk succes, afgemeten aan aantallen publicaties, speciaal in toonaangevende tijdschriften, en succesvolle acquisitie van onderzoeksfinanciering, speciaal in subsidieprogramma's waar de competitie het grootst is. De tijdsinvestering in het schrijven van wetenschappelijke artikelen en subsidieaanvragen, bovenop de tijdsinvestering in onderwijs en management, heeft geen grens en kan tot onaanvaardbaar hoge werkdruk leiden.

Het systeem van sterk doorgevoerde competitie om schaarse middelen en het belang van persoonlijke successen verhoogt het risico op QRP en niet-integer gedrag, en werkt bovendien remmend op de bereidheid om samen te werken en kennis en infrastructuur te delen, en daarmee vertragend op de voortgang van de wetenschap.

Een enkele universiteit kan het systeem niet veranderen. Een enkele universiteit kan het zich ook niet veroorloven om als enige maatregelen te treffen die de werkdruk omlaag brengen en de universiteit minder competitief maken. Dergelijke maatregelen kunnen alleen getroffen worden in samenwerking met alle universiteiten, subsidieverstrekters, overheden, onderzoeksorganisaties, tijdschriften en uitgevers, nationaal en internationaal. De Universiteit van Amsterdam zal daarom in landelijk en Europees overleg bespreken of er in samenwerking met de overheid en subsidieverstrekters werkdruk verlagende maatregelen getroffen kunnen worden.

Omgang met mogelijke schendingen van wetenschappelijke integriteit

Zelfs in een goede onderzoekscultuur met voor onderzoekers heldere regels en richtlijnen omtrent wetenschappelijke integriteit kunnen zich situaties voordoen waarin er een vermoeden is dat een onderzoeker de wetenschappelijke integriteit heeft geschonden.

Indien er een vermoeden van schending van wetenschappelijke integriteit bestaat dan dient dit direct besproken te worden met de betreffende onderzoeker, of met diens leidinggevende. Voor gevallen waarin dit moeilijk of onmogelijk is, of waarin de schending zo ernstig lijkt dat maatregelen genomen moeten worden, heeft de universiteit een klachtenregeling vastgesteld.⁸

Medewerkers moeten met vragen over wetenschappelijke integriteit terecht kunnen bij gemakkelijk toegankelijke vertrouwenspersonen. Deze kunnen adviseren, bemiddelen en eventueel doorverwijzen naar de Commissie Wetenschappelijke Integriteit (CWI).⁸ Deze commissie beoordeelt een klacht op ontvankelijkheid, en laat, indien de klacht ontvankelijk is, door deskundigen met kennis van de relevante onderzoekspraktijk onderzoeken of de klacht gegrond is, en adviseert het College van Bestuur daarover. Klachten worden in vertrouwen behandeld; zowel klager als beklagde moet beschermd worden.

Beschikbaarstelling van de (geanonimiseerde) adviezen van de CWI en vertrouwenspersonen kan meer duidelijkheid geven over de

toelaatbaarheid van bepaalde onderzoekspraktijken en op die manier bijdragen aan inperking van het grijze gebied van QRP.

Implementatie van integriteitsbeleid

Het College van Bestuur is eindverantwoordelijk voor het onderwijs en onderzoek van de universiteit en de decanen zijn verantwoordelijk, onder meer, voor het vaststellen van algemene richtlijnen voor de wetenschapsbeoefening. Gezamenlijk hebben het College en de decanen een gedeelde verantwoordelijkheid voor de wetenschappelijke integriteit van het universitaire onderzoek en voor het vervullen van de randvoorwaarden voor een integere wetenschapsbeoefening.⁹

Concrete uitwerking en implementatie van integriteitsbeleid zijn disciplinespecifiek, vinden binnen de faculteiten plaats en worden daarom aan de decanen opgedragen. De decanen zullen de uitwerking van de meeste onderdelen in de regel aan de instituutdirecteuren overdragen, aangezien die dichter bij de onderzoekspraktijk staan en meer op de praktijk toegesneden maatregelen kunnen voorstellen. De decanen rapporteren periodiek over hoe zij de wetenschappelijke integriteit waarborgen.

Een stuurgroep kan de decanen bij de implementatie van het beleid ondersteunen. Voor elk onderwerp van wetenschappelijke integriteit kan een projectgroep worden ingericht waarin alle relevante expertise vertegenwoordigd is. Projectgroepen krijgen concrete opdrachten en worden belast met het opstellen en uitvoeren van specifieke projectvoorstellen. De universitaire onderzoeksadviescommissie (UOC) kan de rol van stuurgroep vervullen. Zij adviseert decanen en betrokken diensten over de inrichting van projectgroepen, ziet toe op uitvoering, en zorgt voor accordering door College en decanen.

Adviezen ter bevordering van integere wetenschapsbeoefening

In het rapport *Integriteitsbeleid en onderzoekscultuur*¹⁰ bespreekt de werkgroep een groot aantal onderwerpen van wetenschappelijke integriteit. Op elk van die onderwerpen geeft zij advies, 41 adviezen in

totaal. Hier worden twaalf algemene adviezen ter bevordering van een integere wetenschapsbeoefening genoemd.

1. Bij het formuleren, vaststellen en implementeren van integriteitsbeleid worden drie beleidsniveaus onderscheiden: (1) nationaal en internationaal beleid, (2) centraal universitair beleid, en (3) facultair en instituutbeleid. Centraal universitair beleid moet aansluiten bij inter- en bovenuniversitaire afspraken en wetgeving, en moet ruimte laten voor disciplinespecifieke uitwerking in de faculteiten en onderzoeksinstituten van de universiteit.
2. De universiteit spreekt vertrouwen uit in haar medewerkers. Wetenschappelijk wangedrag lijkt zeldzaam, maar het grote grijze gebied van questionable research practices (QRP) vormt wel een belangrijk aandachtspunt. De universiteit stelt alles in het werk om haar medewerkers te helpen QRP zoveel mogelijk tegen te gaan. Individuele medewerkers houden daarbij de academische vrijheid om eigen keuzes te maken, maar dienen deze wel te kunnen verantwoorden.
3. De universiteit maakt expliciet wat zij als de kernwaarden en uitgangspunten van integere wetenschapsbeoefening ziet. Faculteiten en onderzoeksinstituten dragen de verantwoordelijkheid om de generieke, universiteitsbreed gedragen kernwaarden en gedragsregels nader uit te werken tot concrete richtlijnen die specifiek en direct toepasbaar zijn in de onderzoekspraktijk van hun disciplines.
4. Kernwaarden, algemene gedragscodes en disciplinespecifieke richtlijnen moeten gemakkelijk toegankelijk en vindbaar zijn. De werkgroep adviseert het College van Bestuur om een centrale website in te richten waar voor elk van de onderwerpen van wetenschappelijke integriteit de relevante richtlijnen te vinden zijn. Op deze website moet ook worden verwezen naar facultaire websites met concretere richtlijnen op het niveau van faculteiten en onderzoeksinstituten.

5. Facultaire onderwijs- en onderzoeksinstituten dragen zorg voor actieve bekendmaking van integriteitsbeleid en concrete gedragsregels. Onderwijsinstituten zorgen er voor dat elk relevant onderwerp van wetenschappelijke integriteit in het onderwijs aan studenten en promovendi op het juiste moment aan bod komt. Onderzoeksinstituten zorgen er voor dat de onderwerpen van wetenschappelijke integriteit ook bij overige medewerkers regelmatig onder de aandacht worden gebracht.
6. Maatregelen ter bevordering van wetenschappelijk integriteit moeten passend en proportioneel zijn. De werkgroep adviseert daarom empirisch onderzoek uit te voeren naar de heersende onderzoekscultuur, naar de prevalentie van QRP en naar factoren die QRP veroorzaken. Dergelijk onderzoek zou periodiek kunnen worden herhaald, om inzicht te krijgen in de effecten van gevoerd beleid en om het eventueel bij te stellen.
7. De universiteit streeft naar een open onderzoekscultuur waarin integere wetenschapsbeoefening, samenwerking en het delen van kennis en middelen vanzelfsprekend zijn. De werkgroep ziet in een open onderzoekscultuur ook een te prefereren alternatief voor een systeem van handhaving en controle. De universiteit zal een open onderzoekscultuur stimuleren door systematisch aandacht te besteden aan het versterken van de randvoorwaarden, onder meer via loopbaanontwikkeling en beoordeling van leidinggevenden.
8. De werkgroep vraagt aandacht voor het tegengaan van ongewenste, elkaar versterkende mechanismen in het academisch systeem, zoals in personeelsbeleid en onderzoeksfinanciering. De werkgroep adviseert het College om in het overleg met andere universiteiten, subsidiegevers en overheden de ongewenste mechanismen in het huidige academisch systeem te bespreken, om gezamenlijk tot maatregelen te kunnen komen.
9. Vermoedens van schending van wetenschappelijke integriteit worden in eerste instantie besproken met de betreffende onderzoeker of diens leidinggevende. Gevallen waarin dit moeilijk is of waarin de schending ernstig lijkt worden onmiddellijk gemeld bij een vertrouwenspersoon voor wetenschappelijke integriteit. Deze kan informeren, raad geven, bemiddelen en eventueel doorverwijzen naar de klachtenregeling en naar de Commissie Wetenschappelijke Integriteit (CWI).
10. In de klachtenregeling worden zowel klager als beklaagde beschermd. De CWI toetst klachten op ontvankelijkheid, laat klachten op gegrondheid onderzoeken door deskundigen met kennis van de relevante onderzoekspraktijk, en adviseert het College van Bestuur over de uitkomst. Geanonimiseerde casusbeschrijvingen van de CWI en de vertrouwenspersoon worden beschikbaar gesteld, ter lering van onderzoekers en ter verbetering van de onderzoekspraktijk.
11. Het College van Bestuur en de decanen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het vervullen van randvoorwaarden voor een integere wetenschapsbeoefening. Bij de implementatie van het beleid kunnen de decanen worden bijgestaan door een stuurgroep, bijvoorbeeld de Universitaire Onderzoeksadviescommissie (UOC). De stuurgroep adviseert decanen en betrokken diensten en houdt overzicht over de uitwerking en implementatie van het integriteitsbeleid.
12. Voor elk onderwerp van wetenschappelijke integriteit kan een projectgroep worden ingericht waarin alle relevante expertise vertegenwoordigd is. Projectgroepen krijgen concrete opdrachten en worden belast met het opstellen en uitvoeren van specifieke projectvoorstellen. De stuurgroep adviseert en houdt toezicht.

Noten bij de samenvatting

¹ *Grenzeloos nieuwsgierig*. Instellingsplan 2015-2010, Universiteit van Amsterdam, juni 2015.
<http://www.uva.nl/over-de-uva/uva-profiel/beleidsstukken/onderwijsbeleid/instellingsplan/instellingsplan.html>

² *Oprichting Werkgroep Wetenschappelijke Integriteit*, Rector Magnificus, april 2015.

³ *De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening*. Vereniging van Universiteiten (VSNU), 2014.
<http://www.vsnul.nl/nederlandse-gedragscode-wetenschapsbeoefening.html>

⁴ *The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised edition*. All European Academies, Berlin 2017.
http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf

⁵ Banks, G. C., O'Boyle Jr, E. H., Pollack, J. M., White, C. D., Batchelor, J. H., Whelpley, C. E., Abston, K.A., Bennett, A.A. & Adkins, C. L. (2016). Questions about questionable research practices in the field of management: A guest commentary. *Journal of Management*, 42, 5–20.

⁶ <http://www.lowi.nl/nl>

⁷ Vrielink, J, Lemmens, P., Parmentier, S. et al. (2010). *Academic Freedom as a Fundamental Right*. LERU advice paper 6, December 2010.
http://www.leru.org/files/publications/AP6_Academic_final_Jan_2011.pdf

⁸ *Klachtenregeling wetenschappelijke integriteit*. Universiteit van Amsterdam, december 2013.
<http://www.uva.nl/onderzoek/onderzoek-aan-de-uva/wetenschappelijke-integriteit/wetenschappelijke-integriteit-uva.html>

⁹ De verantwoordelijkheden van het College van Bestuur en de decanen zijn wettelijk vastgelegd (WHW 9.2, WHW 9.15); zie ook de universitaire beleidsnotitie Besturingsmodel UvA
<http://www.uva.nl/over-de-uva/organisatie/besturingsmodel/besturingsmodel.html>

¹⁰ *Integriteitsbeleid en onderzoekscultuur. Adviezen ter bevordering van integere wetenschapsbeoefening*. Werkgroep Wetenschappelijke Integriteit, Universiteit van Amsterdam, september 2017.